
Presentació

Pedro López Roldán

Joel Martí Olivé

Departament de Sociologia

UAB

Amb motiu de la celebració del III Congrés Català de Sociologia i recollint l'oferiment que havia fet la REVISTA CATALANA DE SOCIOLOGIA de publicar el material dels grups de treball, hem coordinat l'elaboració d'aquest número monogràfic amb les ponències o comunicacions presentades al Grup de Tècniques d'Investigació Social.

El conjunt dels treballs que es publiquen a la revista reflecteixen algunes de les línies de recerca i de preocupació metodològica i tècnica dels sociòlegs i de les sociòlogues de l'àmbit català. Sens dubte, aquests treballs no esgoten ni les contribucions ni les utilitzacions que en l'àrea dels mètodes i de les tècniques aplicades a investigació social es fan a la sociologia catalana. Però sí que són un reflex important i actual d'una preocupació, en general no gaire estesa, pels mètodes i tècniques d'investigació social, i més enllà, en alguns casos es tracta també de considerar de manera molt més explícita dins dels objectius de la recerca la necessitat d'una reflexió entorn dels instruments i dels procediments emprats.

Amb aquesta afirmació no estem dient que no hi hagi una preocupació pels mètodes i les tècniques de recerca i que no formin part de la pràctica habitual de la recerca empírica sociològica. És obvi que tot procés d'investigació es caracteritza per l'elaboració de models d'anàlisi on es defineixen objectius teòrics de coneixement i es dissenyen estratègies metodològiques conseqüents, amb l'elecció, construcció i aplicació dels instruments més tècnics. Però a ningú no se'ns escapa que massa vegades les formes i els instruments concrets emprats no són objecte de la suficient clarificació i presentació explícita, ni reben la mateixa atenció i consideració en l'activitat sociològica. Però al mateix temps, si bé esmentem la faceta obviada de la «cuina de la recerca» i la menor atenció dispensada als elements més formals o estrictament lligats als mètodes i tècniques com a objecte de la mateixa recerca, no podem negar el caràcter instrumental

i subordinat de les tècniques a altres instàncies —metodològica, epistemològica i teòrica— i la necessitat de no dissociar el mètode de les recerques on s'utilitzen, d'un mètode en acte. Aquest és també el cas del material que aquí es recull.

Les ponències o comunicacions presentades al Congrés i publicades en aquest número s'han distribuït en dues parts diferenciades donada la impossibilitat material d'incloure-hi tots els textos. Hem considerat una primera part de ponències que donen lloc als articles de la revista pròpiament i una segona part de breus ressenyes de la resta de ponències per donar cabuda a tots/es els/les ponents i als seus treballs. El recull d'aquests articles i ressenyes posa de manifest dos trets de prou rellevància que volem destacar: d'una banda, la pluralitat de perspectives metodològiques en les quals s'enquadren les diferents contribucions i, de l'altra, la presència important de treballs amb propostes que tenen com a finalitat la integració d'elements diversos en la línia d'una articulació de perspectives metodològiques, qualitativa i quantitativa, si continuem emprant els qualificatius clàssics i simplificadors.

Aquestes constatacions prenen força si tenim com a referència els treballs presentats al II Congrés Català de Sociologia dins l'àmbit de Tècniques d'Investigació Social, coordinat llavors per Carlos Lozares. Amb relació a l'anterior congrés, aquest ha significat un creixement en el nombre de ponències i una ampliació del ventall de preocupacions metodològiques i tècniques que, sovint, tenen el seu denominador comú en la utilització de noves àlgebres i instruments en la producció de coneixement, així com en l'emfatització de la necessitat d'integració de perspectives i tècniques qualitatives i quantitatives. Tanmateix, és important destacar que (encara) hi ha una poca o relativa preocupació pels mètodes i tècniques emprats en el marc de perspectives d'intervenció.

La revista s'encapçala amb un article que recull explícitament el tema que va orientar i unificar la celebració del III Congrés Català de Sociologia: «Les desigualtats socials a Catalunya. Cal un nou contracte social?». En aquest cas Miguel Ángel Mateo i Clemente Penalva, de la Universitat d'Alacant, tracten al seu article del problema conceptual i tècnic, propi d'una orientació més quantitativa, de la clarificació conceptual i de la mesura de la desigualtat, la pobresa i l'exclusió; tres conceptes que, aparentment propers, presenten moltes diferències quant a la seva definició i a les dimensions que els componen, així com respecte a la unitat d'anàlisi i als agents implicats en les seves causes. Aquest recorregut porta els autors a obrir la qüestió de la mesura dels processos d'empobriment i d'exclusió tot suggerint l'aplicació de l'anàlisi de xarxes socials i a plan-

tejar la necessitat d'aprofundir i de millorar en la conceptualització i en la mesura.

El segueixen un conjunt d'articles que, com a denominador comú, presenten aplicacions empíriques de dues de les àlgebres que s'estan desenvolupant amb més força en l'àmbit de les ciències socials: els conjunts borrosos i les xarxes socials. Tot i que provenen de diferents tradicions i tenen diferents objectius, ambdues perspectives van en la direcció de trobar un equilibri entre la formalització analítica i la introducció d'una dimensió qualitativa en l'anàlisi que permeti superar la rigidesa de la matemàtica lineal i de conjunts clàssica.

La teoria de conjunts borrosos o difusos (*fuzzy sets*) qüestiona l'ús de l'explicació probabilística, sobre la base que la imprecisió no és un problema d'aleatorietat ni d'introducció de més o menys variables en l'anàlisi, sinó d'incertesa o «difusitat» inherent al caràcter vague i incert que moltes vegades trobem a la mateixa realitat empírica; en aquest sentit, l'àlgebra és especialment indicada en l'estudi d'aquells fenòmens que presenten problemes a l'hora d'identificar-hi patrons de regularitat. Amado Alarcón, Francesc Gibert, Kàtia Lurbe i Teodor Mellén, del Departament de Sociologia de la UAB, presenten, amb voluntat exemplificadora, una aplicació d'aquesta teoria en el marc d'una recerca sobre el posicionament dels partits polítics davant la Llei 1/98 de Política Lingüística. Davant d'aquesta recerca els autors ens aporten diverses reflexions d'interès vinculades amb la mateixa incertesa de la investigació científica, tractant qüestions com la veritat del coneixement, la validesa de les proposicions i el caràcter incert de la mateixa informació. L'article evidenciarà que la lògica borrosa és un instrument fèrtil per al tractament dels fenòmens socials poc sistematitzats i que el seu ús no significa excloure la forma de procedir de la lògica clàssica.

Una altra perspectiva metodològica que ha tingut una aplicació creixent en el nostre entorn és l'anàlisi de xarxes socials (*social network analysis*); diversos equips de la Universitat Autònoma i de la Universitat de Barcelona estan treballant en aquesta línia de recerca, així com també investigadors/es del món extraacadèmic, tal com es va poder constatar en el XVIII Congrés Internacional de Xarxes Socials celebrat a Sitges el maig de 1998, i del qual s'han derivat noves produccions i fins i tot un fòrum de discussió en castellà a Internet. En introduir una perspectiva relacional en l'estudi de la realitat social, més enllà de la lògica atributiva convencional, la teoria de xarxes permet descriure i explicar l'estructura d'un conjunt i els comportaments i estratègies de les seves parts a partir de les relacions que cadascuna de les parts té amb el conjunt. Això és el que fan, d'una banda, José Luis Molina (del Departament d'Antropologia de la UAB) i, de l'altra,

Joan Miquel Verd, Carlos Lozares, Joel Martí i Pedro López (del Departament de Sociologia de la UAB) en analitzar la xarxa social de diferents organitzacions. L'anàlisi dels diversos tipus de relacions que s'estableixen entre els seus membres (relacions d'intercanvi d'informació, d'amistat, etc.) mostra com les posicions que aquests ocupen en l'estructura organitzativa van molt més enllà de les definides formalment en els organigrames o en les qualificacions laborals.

Però els principis estructurals de l'anàlisi de xarxes (interdependència entre les unitats i estructuració d'aquestes en una xarxa de relacions) no només són aplicables a organitzacions socials, sinó també a l'estudi del llenguatge i, en concret, a l'anàlisi textual; aquest és el denominador comú de les propostes realitzades en els dos darrers articles de la revista, que presenten procediments d'anàlisi d'entrevistes narratives utilitzant l'àlgebra sociomètrica. El primer, de Carlos Lozares, proposa una aproximació a l'anàlisi del discurs emparentada amb les perspectives interaccionista i etnogràfica; aquesta proposta considera que la narració conté un discurs sobre un conjunt de situacions d'interacció plasmades en relacions que són formalitzables en una varietat de xarxes. El segon, de Joan Miquel Verd, analitza —també des de l'anàlisi de xarxes— com hom interpreta la mateixa biografia a partir d'identificar-hi fets i interaccions socials i relacionar-los causalment.

I en l'anàlisi d'entrevistes narratives es centra també una altra de les propostes presentades, en aquest cas per Laura Torrabadella (del Departament de Sociologia de la UAB), que presenta una aplicació del denominat «mètode biogràfic interpretatiu». Desenvolupant un procediment analític basat en la contrastació d'hipòtesis i contrahipòtesis a partir del principi d'abducció (Peirce), el mètode parteix d'alguns supòsits comuns als anteriors, com són el de la integració de la biografia en el seu context, el de considerar la biografia com un marc de sentit a través del qual l'individu s'interpreta en relació amb l'entorn i a partir del qual orienta les seves estratègies, i la concepció d'una estructura narrativa que és reconstruïble a través del procés analític.

Altres propostes contingudes en la revista també aborden la dualitat qualitatiu/quantitatiu, però ara en relació amb la producció de les dades. És el cas de la tècnica *Delphi*, una eina de prospectiva que consisteix en consultes iteratives amb experts mitjançant qüestionaris enviats per correu (es retornen a cadascun dels participants els resultats de les respostes i valoracions realitzades pels altres membres). Clara Riba (del Departament d'Economia i Empresa de la UPF) en presenta una aplicació en el marc d'un estudi sobre tendències de futur en l'educació. També en una línia similar, Lúdia Daza, Helena Gràcia, Elisenda Ros i Eva Rosas (Espai d'Anàlisi Social), plantegen

la idoneïtat de recollir elements discursius en els qüestionaris que ofereixin informació addicional i contextual a les preguntes tancades; això ho fan integrant dos dels procediments més característics de la recerca sociològica, l'enquesta per qüestionari i l'entrevista.

Carlos Lozares justifica, en l'article «L'activitat situada i el coneixement socialment distribuït», la necessitat d'analitzar la naturalesa relacional i situacional de l'activitat cognitiva i de la interacció. L'anàlisi situacional, en contraposició als models d'explicació derivats de la intel·ligència artificial, mostra com l'acció en situació en cap cas segueix un ordre seqüencial i racional basat en processos simbòlics (processos intencionals prèviament «emmagatzemats»), sinó que més aviat tendeix a desenvolupar-se un joc aparentment caòtic en el qual intervenen a la vegada funcions, relacions, memòries i projeccions.

Com s'ha vist, la innovació i el pluralisme metodològic centren d'una manera o altra la producció sociològica —i específicament metodològica— actual. I és que bona part de la recerca aplicada preveu algun tipus de pluralisme en el sentit que difícilment pot ser etiquetada de purament «quantitativista» o «qualitativista» (i bona prova d'això ho són les ponències presentades al Congrés i publicades en aquesta revista). Un pluralisme que, com plantegen Màrius Domínguez i Andrés Coco (del Departament de Sociologia de la UB), entronca amb el mateix caràcter de la ciència social. Partint de la idea que la ciència social és multiparadigmàtica i que la vinculació entre un paradigma i un mètode no ha de ser rígida, les possibilitats d'integració (complementació, combinació i triangulació) s'han de plantejar en el pla metodològic, obrint l'oportunitat a l'aplicació d'un pluralisme metodològic o de disseny multimètode que cal resoldre i posar en pràctica a cada recerca. Les investigacions socials, d'acord amb el seu objecte, es posicionaran amb un perfil metodològic variable segons les sis dimensions que destaquen els autors. Així ho mostren en la recerca que sobre situacions laborals i trajectòries socioprofessionals en el sector de les arts escèniques han portat a terme.

Finalment, la necessitat de vincular mètodes i tècniques amb un posicionament teòric i epistemològic crític és abordada per Alfons Medina i Iñaki Santacruz (del Centre de Recerca en Educació d'Adults de la UB) en l'article «Cap a una metodologia comunicativa en ciències socials». Medina i Santacruz proposen el desenvolupament d'instruments metodològics pertinents a la teoria de l'acció comunicativa de Habermas que, lluny d'objectificar el subjecte, trenquin amb el rol dominador de l'analista i retornin als agents socials les seves potencialitats d'autoreflexió. Això suposa el disseny de tècniques eminentment dialògiques que prioritzin la intersubjectivitat

entre iguals: les reunions amb grups naturals (enfront dels grups de discussió), els relats de vida quotidiana (enfront de les històries de vida) o l'observació comunicativa (que, enfront de l'observació participant, possibilita un intercanvi mutu entre investigador/a i participants).